

между науками, а наоборот, условие их общения на границах, благодаря которому вырисовываются новые смежные области.

1. Гайденко, П. П. Прорыв к трансцендентному: Новая онтология XX века [Текст] / П. П. Гайденко. – М.: Республика, 1997. – 495 с.
2. Хайдеггер, М. Наука и осмысление / [Текст] / М. Хайдеггер // Время и бытие: Статьи и выступления. – М.: Республика, 1993. – С. 238–252.

Надійшла до редколегії 27.01.11

УДК 130.32

Т. С. Павлова

Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара

ФОРМИ НЕПРАВА У ФІЛОСОФІЇ ГЕГЕЛЯ

Розглядаються форми неправа у гегелівській філософії, які розкривають суть не правової поведінки осіб, показують негативні моменти права, що виражаються у його протиставленні.

Ключові слова: правопорушення, неправо, обман, злочин.

Рассматриваются формы не права в гегелевской философии, которые раскрывают суть не правового поведения лиц, показывают отрицательные моменты права и выражаются в его противопоставлении.

Ключевые слова: правонарушение, неправо, обман, преступление.

Forms is not right in Hegel's philosophy which open essence not legal behaviour of persons are considered, show the negative moments of the right and are expressed in his opposition.

Keywords: an offence, wrongly, a deceit, a crime.

Правопорушення завжди є актуальною проблемою для суспільства, оскільки воно виступає як дія або бездіяльність, що направлена проти права, а значить і проти найнеобхідніших цінностей. Підkreślуючи протистояння правопорушення права, Гегель називає всі протиправні дії неправом і надає їх аналіз. Важливим є визначити природу правопорушення, відстежити те, яким чином вони є можливими у суспільстві та знайти філософське пояснення чому правопорушення не може розглядатися як допустимий спосіб поведінки.

Розгляд проблеми неправа у гегелівській філософії відбувається у контексті загального аналізу розвитку об'єктивного духу, тому проблемами неправа дуже часто розглядаються фахівцями поруч із правовими проблемами. Зокрема, питаннями права і неправа у гегелівській філософії займалися Е. Вейль, Р. Гайм, І. Ільїн, Т. Ойзерман, В. Нерсесянц та ін. На особливу увагу заслуговують три форми не-

Правопорушення, або як називає його філософ неправо розглядається ним як демонстрація особою свавілля і своєї відокремленості від суспільної волі і загального права. Злочин і вина розглядаються у контексті абстрактного права, оскільки є сферою випадковості, природи, іншої чогось. Філософ виділяє три форми неправа – це ненавмисне або громадянське неправо, обман і злочин [6, с. 138]. Можна погодитися з В. Бачиніним, який зазначає, що Гегель достатньо вільно користується категорією неправа, демонструючи її семантичну гнучкість [2, с. 177].

Правопорушення розглядається Гегелем як заперечення права. Неправо не бере до уваги нічого, окрім суб'єктивної, особливої волі. щодо неправа у філософії Гегеля, В. Бачинін зазначає, що ставши на них самозаперечення право перетворюється у власну протилежність. Право, що стало неправом, що не виконало своїх функцій, допускає правну підміну, а з нею і рокову метаморфозу, у результаті якої соціальний світ починає провалюватися у «пекельний» стан [2, с. 177].

Перша форма неправа – ненавмисне або громадянське неправо, винести таким суб'єктам, які не бачать різниці між правом та його протилежністю. Воля ґрунтується у ньому виключно на приватних інтересах, право у їх свідомості ототожнюється з приватним інтересом, бажаннями, прагненнями, навіть якщо вони безпідставні і рулюють свавіллям. Оскільки вони вчиняючи фактично не відповідні праву дії, цирко впевнені, що здійснюють право, у таких діях не має місце умисел, тому вони не можуть бути покарані. Не можна притягати до відповідальності особу, що не мала на меті порушення права. Але інша справа, коли вона про таке право не знала, хоча повинна була знати. Саме, щоб уникнути таких посилань правопорушників, що вони не знали про те, що чинять правопорушення, вважаючи, що просто реалізували право, у більшості сучасних країн на законодавчому рівні закріплений принцип: «не знання законів не звільняє від відповідальності», що покладає на громадян обов'язок знати право та не порушувати його. До речі, при цій формі неправа зовнішня поведінка особи може бути правомірною, але така правомірність буде випадковою. Вона можлива тоді, коли скажімо випадково суб'єктивна, особлива воля особи не протистоїть загальному, наприклад у зв'язку з вихованням або світоглядом, або іншими факторами. По суті, а не за зовнішньою формою, така поведінка все ж є неправом, оскільки не має місце факт усвідомлення особою права і його протилежності, як і у випадку фактичного правопорушення, особа визнає свою суб'єктивну волю, як загальну, просто випадково іноді вони можуть співпадати.

Друга форма неправа – обман. Виражається у тому, що відбувається підміна права на його видимість, коли неправо видається за право. Право тут виступає як право лише за форму, але не за змістом, тобто воно не відповідає своєму поняттю. Метою такої підміни є той же, пріоритет суб'єктивного, особливого інтересу над загальним. Обманута особа не здогадується про те, що поняття права підмінене і

вона діючи згідно права фактично діє всупереч йому. Така форма мас місце тоді, коли влада, надаючи громадянам право у вигляді позитивного права прислідує якісь суб'єктивні, особливі цілі, а не загальні. Але оскільки закон виходить від влади, яка у відповідності до свого поняття повинна захищати загальне, то громадяни внаслідок цього сприймають його як загальне і діють у відповідності з ним. Тобто право у цьому випадку не відповідає своєму поняттю у наслідок того, що і влада не відповідає своєму. Ще одним негативним наслідком обману є те, що підривається довіра осіб до права, влади і держави вцілому.

Третя форма неправа – злочин. Право у злочині не визнається принципово. За змістом і за своєю формою злочин не відповідає праву. Особа бажає неправа і вона його здійснює. Оскільки мова йде про усвідомлене, намірене діяння, що порушує право, за здійснення злочину передбачене покарання. Злочин показує у самому виразному вигляді суб'єктивну, особливу, не узгоджену з загальним волю особи, що набула своєї реалізації.

Злочин є самим небезпечним соціальним діянням, оскільки він протистоїть не тільки поняттю права, а і взагалі людині, до поняття якої входить розумність і свобода. Злочин сам по собі є дещо не істинне, не розумне і звісно ж протиправне. У злочині не поважається як право взагалі так і якесь конкретне право. Він завжди направлений не проти якоїсь конкретної особи, а проти всіх. Злочин є намаганням злочинця підпорядкувати інших своїй абсолютній волі. Але ця його мета ніколи не може бути виконана, оскільки людина за своїм поняттям володіє свободою волі, а якщо людину до чогось змусити, заставити, позбавити її свободи волі, як злочинець здійснює по відношенню до своєї жертви, то людина просто вже не відповідає своєму поняттю. Тут не достатньо поновити порушені права жертви, необхідно ще і покарати злочинця, оскільки держава не може допустити, щоб злочинець, який своїм злочином невільноє загальне як таке, користувався благами цього загального. Через покарання на думку Гегеля, єдино зняття злочину, поновлення права і моралі, повернення відповідності суб'єктивної волі загальній, яке було порушене.

У роботі «Філософія права» Гегель визначає своє негативне ставлення до розуміння покарання, як помсти. Помста, що настигає злочинця, виглядає як чуже визначення, що йому не належить, однак покарання, є лише прояв злочину, тобто друга половина, яка з необхідністю передбачається першою. Філософ висловлюється за необхідність рівності по цінності між злочином і покаранням [6, с. 149].

Покарання за порушення права, що закріплене у законі за Гегелем є розумним і необхідним наслідком правопорушення. Покарання, якщо його розглядати як помсту сприймається особою, як дещо зовнішнє, як зло, щодо нього, а якщо його розуміти як розумний, необхідний наслідок діяння, то оскільки правопорушник є особою, що має розум, то він сам повинен усвідомлювати необхідність покарання, оскільки сам би він не хотів підпадти під те правило, яке намагається встановити своїм вчинком у суспільстві.

У здійсненні правопорушення злочинець не визнає право, і це виступає не тільки права взагалі чи права іншого, а і його власного права. Оскільки у суспільстві відносини формуються на підставі взаємного визнання і довіри, регулюються правом, що містить у собі універсалізовану волю, то правопорушник своїми противправними діями руйнує це універсалільне, розумне, до якого ж сам і належить. Покарання є не відплата, а відновлення порушеної розумності і справедливості. Усвідомивши це правопорушник сприймає покарання як необхідне і робить з цього висновки.

Покарання за скосні злочини завжди у суспільстві змінювалося, інститут покарання проходив етапи розвитку. Вважається, що чим більш розвинута моральна і правова свідомість осіб у державі, тим менш суворі покарання призначаються злочинцям, і навпаки, якщо такі види свідомості не є достатньо розвинутими, існують більш жорсткі види покарань. Сучасне суспільство йде шляхом пом'якшення покарань, існує тенденція повної відмови від так званих кваліфікованих видів покарань, які призводять до страшних муک того, кого карають. На думку філософа, якщо розглядати злочин і його зняття, яке є покарання, тільки як зло взагалі, то можна насправді вважати нерозумним бажати зла лише тому, що вже існує інше зло [6, с. 148]. Якщо розглядати злочин тільки як зло, то тоді покарання виглядає як просто примноження зла у світі. Для того, щоб відбувався процес зняття, необхідно, щоб покарання мало розумні підстави.

Сутність злочину і є справжнє зло – ця протиправна особлива вогнищо. Людині є властивими свобода і розум, тому сама природа злочину, оскільки він є людиною, вимагає для нього покарання, зняття його злочину. Покарання не носить характеру помсти, воно є відплатою та відновленням рівноваги. Згідно зауваження Е. Вейля, у філософії Гегеля, оскільки свобода, навіть відчужена і проявлена у зовні, не допускає примусу, який суперечить праву особистості, сила і примус самі себе скасовують: злочинець, що заперечує право іншого, заперечує особистість взагалі, а відповідно, і свою власну; будучи розумним у своїй сутності, він бажає (у собі, якщо не для себе), щоб право було відновлене всупереч примусу. Так встановлюється протилежність між загальною волею, яка є лише воля у собі і індивідуальною волею, яка вільна лише для себе [3, с. 65–66]. Покарання виступає як справедливість, необхідна і розумна, у якій показане протистояння свавілля свободи, як чогось її протилежного.

Оскільки у абстрактному праві абсолютизується суб'єктивна, особлива воля, то саме така воля і зводиться особистістю у закон. Гегель зазначає відносно правопорушення, що у якості волі і мислячої істоти особа, що здійснює діяння, встановлює у ньому деякий, однак формальний і лише нею самою визнаний закон, дещо загальне, що лише для неї має значення і чому вона у той же час за допомогою свого вчинку підпорядковує сама себе [8, с. 332]. Зазначена воля сприймається особою як закон, але це не відповідає поняттю закону. По-перше, юридичний закон повинен бути універсалільним, тобто він може застосовуватися до регулювання всіх відносин незалежно від їх

суб'єктного складу, по-друге він повинен бути прийнятим відповідно до певної процедури, легалізованим, чого у даному випадку, звісно не відбувається, оскільки такий закон є лише законом для якоїсь однієї суб'єктивної волі. Мова йде не про затвердження права у законі, а фактично суб'єктивної волі, і, як зазначає філософ, суб'єктивна воля у цій абстракції, згідно якої вона повинна бути силою, що звеличується над правом, сама по собі є дещо нікчемне [8, с. 333].

Діяння, що спрямоване на порушення права власності сприймається особою надзвичайно гостро тому, що оскільки вона є особа – визнаний суб'єкт права, то порушення її права носить особливий статус. Справа у тому, що мова йде про те, що право особи спочатку визнали, а потім порушили. У цьому сенсі таке порушення носить ще більш негативний характер, щодо цього філософ зазначає, що приму-
су я протиставляю, таким чином, своє для- себе- буття, не своє взагалі ображене Я, як це мало місце у русі визнання, а своє ображене визнане Я [5, с. 333]. Про важливість визнання особи як цінності у філософії Гегеля говорить О. Кожев, він зазначає, що бажати бажання іншого у кінці кінців означає бажати, щоб та цінність, якою я є або яку я собою «вивлю», стала цінністю, що є бажаною для цього іншого: я хочу, щоб він «візнав» мою цінність як свою, я хочу, щоб він «віз-
нав» мене як деяку самостійну цінність. Інакше кажучи, всяке люд-
ське – антропогенне, таке, що породжує самосвідомість і людську ре-
альність – бажання у кінці кінців обумовлене бажанням «візнання» [10, с. 62–63].

Виходячи з цього, особа, права якої спочатку визнали, а потім порушили, відчуває потребу вимагати поновлення прав і покарання. Тобто попереднє визнання дає її право на захист, якщо право визнане, воно повинне захищатися. Щодо особи, яка порушує права, то не її діяння, а вона сама сприймається як зло, тому що вона є носієм злой волі: я не говорю: «він зробив мені щось дурне, я говорю, що він сам є це дурне» [5, с. 334]. Сам злочинець виступає у цій ситуації як визнаний, як такий, права якого визнаються, і покарання він несе саме як визнаний, як суб'єкт права, який його порушив. Внутрішнім джерелом злочину є примус права; нужда і тому подібне суть зовнішні причини, які належать до тваринних потреб, але злочин, як такий направлений проти особи, як такої, і злочинець знає про це, оскільки він є інтелект [5, с. 334].

Злочин виконує певні функції відносно загальної волі. Справа у тому, що не дивлячись на увесь негатив, який несе у собі злочин, він активізує загальну волю. Для того, щоб захистити себе її тепер необхідно діяти. Гегель зазначає, що злочин обертається покаранням – відплатою загальної волі. Сутність відплати міститься не у договорі, вона не заснована ні на залякуванні, ні на виправленні злочинця – сутністю, поняттям відплати є те, чим обертається ображене загальне буття у визначності [5, с. 335]. За невизнання загального, протиставлення йому своєї суб'єктивності, особливої волі, злочинець несе покарання, через покарання відновлюється визнання, тому воно є справедливим.

Злочин, наче пусковий механізм приводить до дії захисні сили загального, мобілізує їх і заставляє завжди бути на поготові захистити себе.

Щодо порушення права слід зазначити, що Гегель надає розрізнення ситуації можливого порушення права, він зазначає, що посягання іншої особи на сферу моєї свободи може бути 1) або таким, що вона розпоряджається моєю власністю як свою, інакше кажучи, стверджує, що вона має на неї право і що як би не вона, а я мав на це право, то вона вступила б він. Вона поважає тут право взагалі і стверджує лише те, що воно у цьому приватному випадку на його боці. Або 2) її поведінка є такою, що вона взагалі не визнає моєї волі і, таким чином, порушує право як право [7, с. 45]. У першому випадку мова йде про можливий юридичний спрівідносно права власності на річ, а у другому мова йде про невизнання права взагалі як такого.

Гегель розумів процес розвитку об'єктивного духу, як розумний процес, а правопорушення у всякій формі як відхилення у цьому розумному розвитку. Для суспільства є важливим, щоб правопорушення не стало звичайною формою поведінки, оскільки воно може зруйнувати існуючу систему зі своїми нормами правилами і принципами і змінити вектор розвитку суспільства. Важливим моментом є те, як співвідносяться між собою воля особи і правопорушення. Правопорушення виступає як абсолютизація власної волі всупереч загальній. Вона має місце, коли суб'єктивна, особлива воля не відповідає поняттю права, виступає з ним у конфлікті. Таке визначення правопорушення є сучасним і сучаснодні, воно дуже чітко корелюється з уявленням про так звану «злочинну свідомість», якій властиве протиставляти себе, свою власну волю загальній волі і право взагалі. Тобто особа, що має «злочинну свідомість» мислить таким чином: мені можна те по відношенню до інших, чого не можна іншим по відношенню до мене.

Розглядаючи види неправа, Гегель в основу класифікації цих видів покладає суб'єктивне відношення особи до того, що вона здійснює і як при цьому вона розуміє свої вчинки, як такі, що відповідають праву, чи ні. Іншими словами, чи усвідомлює вона неправомірність своїх дій чи ні. Воля особи проявляється у конкретному вчинку, має свій зовнішній прояв. Юридичному покаранню підлягають лише зовнішня воля, тобто та, що проявлено і яка порушує право, внутрішня воля – тобто думки, бажання, переконання та інше, що складає сферу моралі, не проявлене зовні не може підлягати під правову відповідальність.

Бібліографічні посилання

1. Бачинин, В. А. Філософія права и преступления [Текст] / В. А. Бачинин. – Харків: Фоліо, 1999. – 402 с.
2. Бачинин В. А. Энциклопедия философии и социологии права [Текст] / В. А. Бачинин. – СПб. : Издательство Р. Асланова «Юридический центр пресс», 2006. – 1093 с.
3. Вейль Э. Гегель и государство [Текст] / Э. Вейль. – СПб. : Русский Миръ; Владимир Даль, 2009. – 283 с.
4. Гайм Р. Гегель и его время [Текст] / Р. Гайм. – М. : Наука, 2006. – 394 с.

5. Гегель Г. В. Ф. Іенська реальна філософія [Текст] / Г. В. Ф. Гегель // Роботи різних років : в 2 т. – М. : Мисль, 1996. – Т. 1. – 666 с.
6. Гегель Г. В. Ф. Філософія права [Текст] / Г. В. Ф. Гегель. – М. : Мисль, 1990. – 524 с.
7. Гегель Г. В. Ф. Філософська пропедевтика [Текст] / Г. В. Ф. Гегель // Роботи різних років : в 2 т. – М. : Мисль, 1973. – Т. 2. – 630 с.
8. Гегель Г. В. Ф. Енциклопедія філософських наук: в 3 т. [Текст] / Г. В. Ф. Гегель. – М. : Мисль, 1977. – Т. 3: Філософія духа. – 471с.
9. Ільїн І. А. Філософія Гегеля як учення про конкретності Бога і чоловіка: в 2 т. [Текст] / І. А. Ільїн. – СПб.: Наука, 1994. Т. 1. – 541 с.
10. Кожев А. Введення в членіння Гегеля [Текст] / А. Кожев // Нове літературне обозріння. – 1995. – № 13. – С. 59–77.

Надійшла до редколегії 27.01.11

УДК 378:1

О. В. Пархоменко

*Дніпропетровський інститут
межрегіональної академії управління персоналом*

РАЗВИТИЕ КОММУНИКАТИВНОЙ КУЛЬТУРЫ ЛИЧНОСТИ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ

Розкривається проблема розвитку комунікативної культури особистості в освітньому процесі. Досліджуються принципи риторичного впливу на розвиток комунікативної культури особистості студента.

Ключові слова: освітній процес, комунікативна культура, особистість.

Раскрывается проблема развития коммуникативной культуры личности в образовательном процессе. Исследуются принципы риторического воздействия на развитие коммуникативной культуры личности студента.

Ключевые слова: образовательный процесс, коммуникативная культура, личность.

The problem of communicative culture of a person in educational process is opened. The principles of rhetorical influence on the development of communicative culture of a student's person are investigated.

Keywords: educational process, communicative culture, person.

Постановка проблемы. Развитие человека ХХI в. было бы неполноценено без развития коммуникативной культуры личности, в частности в образовательном процессе. Социально-экономические, политические и духовные изменения, происходящие на современ-